

Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri

ERMAN ARTUN

KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

KISALTMALAR

GİRİŞ

A. Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatına Genel Bakış

a. Âşık Edebiyatının Özellikleri

b. Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatının Oluşumu Gelişimi

c. Yüzyıllara Göre Âşık Edebiyatının Özellikleri

1. XVI. Yüzyıl Âşık Edebiyatı
2. XVII. Yüzyıl Âşık Edebiyatı
3. XVIII. Yüzyıl Âşık Edebiyatı
4. XIX. Yüzyıl Âşık Edebiyatı
5. XX. Yüzyıl Âşık Edebiyatı

d. Âşıklık Geleneği

1. Çırak Yetiştirme (Kapılanma)
2. Mahlas Alma
3. Âşık Musikisi – Saz
4. Bade İçme ve Rüya Motifi

e. Âşık Toplantıları ve Âşık Fasılları

1. Askı Asmak - Askı İndirmek - Muamma
2. Âşık Fasılları
3. Âşık Fasıllarında Düzen

f. Âşık Edebiyatında İşlenen Başlıca Konu ve Temalar

g. Âşık Şiirinde Biçim ve Tür

h. Âşık Edebiyatında Üslûp

1. Âşık Edebiyatında Ortak Anlatım Özellikleri
2. Âşık Edebiyatında Anlatım Şekilleri
3. Âşık Edebiyatında Anlatım Kalıpları
4. Âşık Edebiyatında Anlam ve Söz Sanatlarıyla Anlatım

BİRİNCİ BÖLÜM

A. Âşık Edebiyatı Metinlerinin Tahliline Genel Bakış

B. Âşık Edebiyatında Motifler

C. Âşık Şiiri Geleneğine Tematik Bakış

İKİNCİ BÖLÜM

Yüzyllara Göre Âşık Edebiyatı Şiir Tahlilleri

- 1. XVI. Yüzyıl** (Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlu)
- 2. XVII. Yüzyıl** (Âşık Kuloğlu, Âşık Ömer, Gevheri, Kayıkçı Kul Mustafa, Ercişli Emrah)
- 3. XIX. Yüzyıl** (Âşık Dertli, Âşık Şem'i, Âşık Dadaloğlu, Âşık Bayburtlu Zihni, Âşık Seyrani, Âşık Tokatlı Nuri, Âşık Zileli Ceyhuni, Âşık Şenlik, Âşık Ruhsati, Erzurumlu Emrah)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A. Konularına Göre Âşık Edebiyatı Şiirlerinden Örnekler

1. Güzellemeler

- a. Dedim-Dedi'li Güzellemeler
- b. Atışmalı Güzellemeler

2. Semailer

3. Yiğitlemeler

4. Taşlamalı-Takımlı Şiirler

5. Yalanlamalar

6. Öğütlemeler

7. Alkışlamalar - Kargışlamalar

8. Yaşnameler

9. Destanlar

10. Şikâyetnameler

11. Sicillemeler

12. Atışmalar

SÖZLÜK

ÖN SÖZ

Âşıklık geleneği, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, şiirin kalıcı ve etkileyici özelliğinden yararlanarak kuşaktan kuşağa aktarılan bir değerler bütünüdür. Âşıklar; sazlı (telden), sazsız (dilden), doğaçlama yoluyla, kalemlle (yazarak) geleneğin özelliklerini taşıyan birkaç biçimde şiir söyleyenlere “âşık”, bu söyleme biçimine “âşıklık-âşıklık”, âşıkları yönlendiren kurallar bütününe de “âşıklık geleneği” adını veriyorlar.

Âşık edebiyatı geleneğini bilmeden, âşık şiirinin tarihsel ilgisini kavramak, anlamak, yorumlamak, çözümlmek, düzeyli bir şiir eleştirisi yazmak mümkün değildir. Âşık şiirinin, inceleme veya çözümlmesinde şiirin bütünlük içindeki varlığını sağlayan ruhu ve metnin tarihsellik ile ilgili bağı göz ardı edilmemelidir.

Âşık şiiri geleneğimiz için, dönemine ve âşığına göre değişen ölçülerde kolay, anlaşılır olduğu genel kanısı vardır. Âşık şiirinin motif ve imaj zenginliği vardır.

Metin tahlili geleneği içerisinde âşığın ve metnin nasıl inceleneceği, incelemede hangi ölçütlerin uygulanacağı, sonuca nasıl ulaşılacağı hakkındaki tartışmalar ve farklı yaklaşımlar günümüzde halen devam etmektedir. Metin tahlili çalışmalarında tartışmaların ve farklı yaklaşımların amacı, şiiri daha iyi anlamaya yöneliktir.

Edebî metin; kendine özgü dili, gerçeklikle olan ilgisi, estetik yaşantı uyandırması, çok anlamlılığı, yazıldığı dönemi temsil etmesi, kendine özgü anlatma formlarına sahip olması gibi birçok niteliğe sahiptir. Metin, çok farklı düzeylerde dille iletişimde bulunmak amacıyla oluşturulan anlatma ve anlaşma aracıdır.

Başlangıçtan günümüze her türlü şiir, coşku ve heyecanla dile getirme gereksinimi ve isteği çevresinde oluşmuştur. Şairler bir anlatma formu olan şiir yoluyla, dönemlerinin beğenilerini ve anlayışlarını, tarihi birikim ve gelecek düşüncelerini şekillendirmişlerdir.

Âşıklar dönemin ve geleneğin anlayışıyla, beğenisiyle, şiirlerinde kendi anlatma şekillerini oluştururlar. Anlatıcı anlatmak istediği konuyu kendi bakış açısıyla gözler önüne serer. Âşıklar seslendikleri kitlenin anlayışını, beğenisini göz ardı edemez.

Edebî metinlerde doğal dilden bir sapma vardır. Bu, dil göstergelerinin ilk anlamlarından çok mecaz anlamlarıyla ve yan anlam değerleriyle kullanıldıklarını da ifade eder. Her edebî metin, yan anlam değeri bakımından zengindir. Yan anlam kelimedede değil anlatımda veya eserde aranmalıdır. Çünkü o, dil göstergelerinin çağrışım ve duygu değerleri aracılığıyla okuyucunun zihninde ve gönlünde oluşur. Şair şiirinde sezdirir, çağrıştırır, hissettirir, duyurur, hatırlatır ve bunlara bağlı olarak ve bunlar çevresinde düşündürür.

Edebî metin, okuyucuda bir izlenim bırakmak, bir anlayış, bir duygu uyandırmak kısacası onda estetik yaşantı adı verilen bir halin ortaya çıkmasını sağlamak amacıyla düzenlenir. Edebî metin kurmacadır. Hiçbir edebî metinde yaşanan gerçeklik olduğu gibi anlatılmaz. Anlatılırsa tarih olur, hatıra olur, kısacası öğretici metin olur.

Edebî metin, kendi gerçekliğini dile getirmede, geçmişin ve döneminin her türlü birikiminden yararlanır, onları malzeme olarak kullanır. Edebî metin; diğer sanat eserleri gibi yaşanan, düşünülen, tasarlanan gerçekliği eserin ortaya konulduğu dönemin beğenisi ve anlayışından hareketle anlatır.

Edebiyat tarihi, edebî metinlerin ortaya konuldukları dönemi, onların yazarlarını tarihî yöntemle ele alır, inceler ve değerlendirir.

Edebî eleştiri, edebî metinleri benimsenen anlayış, düşünce ve beğeniye göre değerlendirme çabalarının ürünüdür.

Edebî çözümlenme; (edebî tahlil) benimsenen bir düşünceden, anlayıştan yola çıkarak edebî metinleri oluşturan birimler arasındaki ilişkiyi belirleyip açıklamayı ve onu meydana getiren farklı kategoriler arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermeyi, amaç edinmiştir.

Metin tahlili; bir edebî eseri, bütünlüğü içerisinde, bütünü oluşturan her türlü ögenin (anlam, yapı, dil, üslup) belli bir yöntemle ele alınıp incelenmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanmasıdır. Metin tahlilinde, şekil özellikleri, yazım özellikleri, dil öğeleri, edebî sanatlar, düşünce, duyuş gibi özellikleri incelenir. Beyit veya dörtlük verilir. Günümüz Türkçesine çevrilir. Dörtlükteki ya da beyitteki kelime, terim ibareleri, Dinî-tasavvufi anlamdaki telmihler, benzetmeler ve edebî sanatlar incelenir. Bütünlüğü olan her şiir bu bütünlük içerisinde ele alınmalıdır. Bu, klasik şerhten farklı olup tahlile yakındır. Ancak âşık edebiyatı bir kavram ve kavramlar dizisi olduğu için, metin şerhinden daha kapsamlı yaklaşımları vardır. Metin tahlilinde içerik, yapı, dil ve bunların alt unsurları ele alınıp edebîlik sırrının çözülmesi amaçlanır. Tahlil başlı başına metin çalışmasıdır. Metin parça değil, bütündür.

Âşık şiirinin metin tahlili, geleneğin mantığına, geleneğin yüklediği anlamlara bağlı olmalıdır. "Bana göre" anlayışıyla gelenek dışı anlamlar yüklemek tahlili öznel yapacaktır. İlk günden bugüne dek yazılmış geleneğe bağlı şiirlerle ortak bir düzen kurulmuştur. Bu düzenin dışında kalanlar âşık sayılmamıştır.

Metni çözümlenmenin amacı, eseri; içerik, yapı, dil ve üslup yönünden anlamaktır. Her okuyucunun edebî eserin dilini çözüp onun semboller dünyasına bütünüyle nüfuz edebilmesi, mesajını tam ve doğru anlayabilmesi estetik zevkle mümkün olur.

Şiir çözümlenmesinde, eleştirisinde de yöntemler tek başlarına ancak belli bir yere kadar işe yarar. Şiir yapılarını, sesini, anlamını, anlam aktarmalarını, simgelerini, göstergelerini, dilin dil verimlerini aynı anda gözetken zenginlik tek yönlü yöntemle çözümlenemez.

Âşık edebiyatıyla ilgili olarak araştırmacılar, bugüne kadar çok önemli araştırmalar yaptılar. Bu âşık edebiyatı gönüllülerine şükran borçluyuz. Böylesine geniş kapsamlı çalışmada eksiklerin bulunması kaçınılmazdır. Alanla ilgili çalışanların katkıları bize daha sonraki çalışmalarımızda rehber olacaktır.

Bu çalışmanın kitap haline gelmesinde basım, düzeltme aşamalarında yardımlarını aldığım öğrencilerime, basılmasını sağlayan Sayın Mehmet Varış'a ve Kitabevi çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Prof. Dr. Erman ARTUN

Adana, Eylül, 2009

ARKA KAPAK (KİTAP HAKKINDA)

Bu kitapta âşık edebiyatı geleneği; âşık edebiyatına genel bakış, Anadolu'da oluşumu, motifleri, tematik bakış ve genel özellikleri bakımından incelendikten sonra örnek metin tahlilleri yapılacaktır.

Metin tahlili; bir edebî eseri bütünlüğü içerisinde bütünü oluşturan her türlü ögenin (anlam, yapı, dil, üslup) belli bir yöntemle ele alınıp incelenmesi, değerlendirilmesi, yorumlanmasıdır. Metin tahlilinde, şekil özellikleri, yazım özellikleri, dil öğeleri, edebî sanatlar, düşünce, duyuş gibi özellikler incelenir.

Metnin çözümleme amacı, eseri; içerik, yapı, dil ve üslup yönünden anlamaktır. Her okuyucunun edebî eserin dilini çözüp, onun semboller dünyasına bütünüyle nüfuz edebilmesi mesajını tam ve doğru anlayabilmesi, estetik zevkle mümkün olur.

Âşık edebiyatı geleneğini bilmeden, âşık şiirinin tarihsel ilgisini kavramak, anlamak, yorumlamak, çözümlmek, düzeyli bir şiir eleştirisi yapmak mümkün değildir. Âşık şiirinin, inceleme veya çözümlmesinde şiirin bütünlük içindeki varlığını sağlayan ruhu ve metnin tarihsellik ile ilgili bağı göz ardı edilmemelidir.

Âşık şiirinin metin tahlili, geleneğin mantığına, geleneğin yüklediği anlamlara bağlı olmalıdır. "Bana göre" anlayışıyla gelenek dışı anlamlar yüklemek tahlili öznel yapacaktır.